

ARCHEOLOGISCHE KRONIEK

door

M. DESITTERE

A. OPGRAVINGEN EN VONDSTEN : DE GALLO-ROMEINSE PERIODE (IV) ¹

45. *Gent : Sint-Baafsabdij*

Alhoewel op verschillende tijdstippen binnen het grondgebied van de voormalige Sint-Baafsabdij Gallo-Romeinse vondsten werden gedaan ² werd er geen systematisch en wetenschappelijk verantwoord veldonderzoek ondernomen naar eventuele bewoningssporen daterend uit de periode van vóór de vroege middeleeuwen ³. De opgravingen van August van Lokeren in 1845 ⁴, deze van A. Van Werveke in de periode 1910-1915 ⁵ en van Frans Van Hove in 1920 ⁶ waren alle gericht op het verkrijgen van een beter inzicht in de geschiedenis van de abdij zelf. Niettemin was het tijdens deze opgravingen, vooral dan van die van Van Lokeren, dat voor goed de aandacht werd getrokken op Gallo-Romeinse oudheden.

Het Spanjaardskasteel, dat in de 16e eeuw op de plaats van het gesloopte Sint-Baafs dorp verrees, werd in 1827 buiten gebruik gesteld. Het is pas in 1834 dat haar bouwvallen voor verdere vernietiging konden behoed worden. Ze werden toen namelijk toevertrouwd aan de zorgen van de plaatselijke *Commissie tot instandhouding van merkwaardige gebouwen*. Het was deze commissie, waarvan Van Lokeren inmiddels voorzitter was geworden, die zich in 1845 gelastte met de reddingswerken van de sterk gehavende mozaïekvloer van de Kapittelzaal, toenmaals ten onrechte de crypte van O.L.V. of de Heilige Maagd genoemd. Bij het wegnemen van deze bevloering stootte men op middeleeuwse inhumatiegraven en dit betekende meteen het sein voor opgravingen in de kloostertuin en elders onder de leiding van Van Lokeren. Het is slechts in het licht van

(1) De nummering van de vondsten sluit aan bij deze uit de voorgaande kroniek (Desittere 1979, pp. 243-260).

(2) De vroegste vermelding is deze bij De Bast (- 1804, pp. 26-28).

(3) Uitzondering moet nochtans gemaakt worden voor de kortstondige proefgraving van het Seminarie voor Archeologie te Gent in 1972. Dit onderzoek ging door op een braakliggend domein van de N.M.B.S., langsheen de spoorlijn en op de aanpalende terreinen van de voormalige firma Baertsoen-Buysse, ten westen van de Dendermondsesteenweg en de Nijverheidstraat.

(4) X 1845, pp. 148-156, 289-291.

(5) Van Werveke 1912; verslag door A. Van Werveke gedateerd op 27-12-1915 en bewaard in het Bijlokemuseum. Dit verslag handelt over de ruimingswerken die van 15-11 tot 27-12-1915 werden uitgevoerd in de kloostertuin, in opdracht van het College van Burgemeester en Schepenen, met de bedoeling in de oorlogsperiode tijdelijk werk te verschaffen aan een aantal arbeiders.

(6) De Smidt 1956, p. 9.

- stadsgrens (toestand op 1.1.1977)
 indeling stadsgebied
 ————— gemeentegrens (toestand vóór 1.1.1977)
 voorheen
 thans

0 2 4 6 8 10 km

de toenmalige belangstellingsfeer dat men de ontgoocheling van Van Lokeren kan begrijpen: „... on ne découvre que des fragments de poterie romaine et quelques médailles”⁷.

Werden er tijdens de sonderingen van De Potter naar de plattegrond van de abdijkerk⁸ geen vondsten gemeld, anders was het gesteld met het onderzoek van Van Werveke. Gallo-Romeins aardewerk, w.o. zeker terra sigillata, werd zowel aangetroffen tijdens zijn opgravingen in de kruisgang, in de zomer van 1910⁹, als tijdens de ruimingswerken van 1915 in de kloostertuin⁵.

Het was in 1935 dat J. Maertens de Noordhout zijn geluk beproefde en links en rechts in de abdij, op aanwijzing van een pendelaar (sic), kuilen groef. In één van deze kuilen in de kloostertuin werd een hoeveelheid archeologisch materiaal aangetroffen. Over de voorromeinse resten hadden we het reeds eerder⁹, onder de Gallo-Romeinse vondsten vermeldt Maertens: mortelbrokken, dakpannen en aardewerkfragmenten w.o. van terra sigillata. De Romeinse laag zou, voor zover men het relaas van de opgraver kan vertrouwen, ongeveer 80 cm onder het maaiveld (niveau van de kloostertuin) gelegen hebben en een goede 10 cm dik geweest zijn¹⁰. Links en rechts van het in 1935 opgegraven gedeelte werd door dezelfde Maertens, in 1938, telkens nog een sleuf gegraven, in N-Z richting, van respectievelijk 2 m op 3 m en van 2 m op 5 m. Bovendien werd van de gelegenheid van verbouwingswerken in het Stedelijke Slachthuis gebruik gemaakt om de Romeinse laag over 66 m naar het zuiden, vanaf de hoek van de sacristie (hoek Gandastraat-Oostenrijkersstraat) te volgen. Volgens Maertens zouden de archeologische lagen in de kloostertuin, zowel de Romeinse als de voorromeinse, naar de Leiekant toe (richting Voorhoutkaai) geleidelijk afdalen en zou zich boven de Romeinse laag een 25 tot 35 cm dikke aanslibbingslaag hebben bevonden. De Romeinse laag was doorspekt met brandsporen en bevatte een tienduizend archeologica waaronder bouwmetaal, aardewerkscherven en metalen voorwerpen¹¹.

De eerste, wetenschappelijk verantwoorde archeologische opgravingen startten in het najaar van 1943. Professor Dr. F. De Smidt van de Rijksuniversiteit te Gent leidde toen een onderzoek naar de abdijkerk¹². De graafwerken werden uitgevoerd op de plaats van het Museum van Stenen Voorwerpen, de aanpalende Gandastraat en het Stedelijke Slachthuis. Tijdens dit onderzoek kwamen tal van gegevens aan het licht die toelieten de bouwgeschiedenis van de in de 10e eeuw in romaanse stijl begonnen abdijkerk te reconstrueren en aanduidingen te vinden over de ligging van haar Karolingische voorloper. In het licht van de talrijke, vroeger gedane losse vondsten is het hoogst verwonderlijk dat tijdens deze opgravingen niet het geringste spoor werd signaleerd van archaeologica uit de voorge-

(7) Van Lokeren 1855, p. 72.

(8) Brief van Van Werveke aan het College van Burgemeester en Schepenen van de Stad Gent gedateerd op 17-8-1910 (kopie bewaard in Bijlokiemuseum Gent).

(9) Desittere 1973, p. 251; - 1976, p. 106.

(10) Maertens de Noordhout 1935, pp. 40-41.

(11) Maertens de Noordhout 1938 a, pp. 5-24.

(12) De Smidt 1956.

schiedenis en de Gallo-Romeinse periode!

De afbraak van een huizenblok achter de Sint-Machariuskerk in 1978 was voor de Dienst voor Archeologie en Historische Monumenten de aanleiding om, in samenwerking met de Gentse Vereniging voor Stadsarcheologie, ter plaatse een prospectie te doen en vervolgens een reddingsoperatie te beginnen.

Het braakliggend terrein was gelegen ten oosten van de huidige Sint-Machariuskerk en ten noordoosten van de oude refter van de Sint-Baafsabdij (Kad. sectie B, afd. 4). Onder de resultaten van dit onderzoek dat in 1978 en 1979 plaats vond vermelden we dat op het terrein van het vroegere abtswartier van de Sint-Baafsabdij sporen van bewoning, constructiemateriaal en aardewerk uit de Gallo-Romeinse periode werden blootgelegd¹³.

Het Gallo-Romeinse materiaal dat als toevalsvondsten en als gevolg van, meestal ondeskundige, graafwerken aan de Sint-Baafsabdij werd onttrokken, werd nog nooit systematisch bestudeerd¹⁴. De vele duizenden gebruiksvoorwerpen en restanten van bouw materiaal, voor het merendeel bewaard in het Bijlokemuseum en voor een klein deel op de Dienst voor Archeologie en Historische Monumenten (Gent), wijzen op een nederzetting waarvan de uitgestrektheid niet met zekerheid gekend is. Wel werd er door Prof. Dr. S.J. De Laet, in het licht van zijn studies over de Gallo-Romeinse oorsprong van de stad Gent, gewezen op de mogelijkheid dat de Romeinse bewoning op de plaats van de latere Sint-Baafsabdij slechts het westelijke deel zou uitmaken van een omvangrijke vicus waarvan het Gallo-Romeinse site van Destelbergen - Eenbeekeinde de oostelijke begrenzing vormt¹⁵.

Bij hierna volgend summier overzicht, per categorie, van het materiaal gekend uit de literatuur en voor het overgrote deel bewaard in het Bijlokemuseum te Gent, was het in vele gevallen niet uit te maken in welke periode de vondsten werden gedaan¹⁶. Wanneer dit wel mogelijk was, wordt dit, 't zij in de doorlopende tekst, 't zij in voetnoot, aangegeven.

MUNTEN

Op verschillende tijdstippen werden in de ruïnes van de Sint-Baafsabdij Romeinse munten gevonden. Kanunnik M.J. De Bast (- 1804, pp. 26-28; - 1808, p. 24, PL I fig. 2) vermeldt vier *grootbronzen*: 1 van Hadrianus, 1 van Sabina en 2 van Antoninus Pius.

De keerzijde van de munt van Hadrianus (fig. 1) werd door De Bast als volgt beschreven: FELICITATI AVG. Exergo: COS III PP. Keizer-

(13) Stadsarcheologie 2, 1978, 3, pp. 39-41; 3, 1979, pp. 26-28; Vandewalle 1979, pp. 14-15.

(14) Een kort overzicht wordt wel gegeven in de onuitgegeven licentieverhandeling van G. De Clippele (- 1967).

(15) De Laet 1969 a; - 1969 b; - 1977.

(16) De vondsten gedaan door de Dienst voor Archeologie en Historische Monumenten en de Gentse Vereniging voor Stadsarcheologie worden hier buiten beschouwing gelaten. Zij vormen het voorwerp van studie en publicatie door voornoemde organismen.

lijke galei. De bewaarplaats van deze munten is onbekend. In 1808 waren zij nog in het bezit van kan. De Bast.

Tijdens hoger genoemde opgravingen van Van Lokeren¹⁷ werden een kleinbronzen munt van Constantinus I, een andere van Valentinianus III en enkele onleesbare 4e eeuwse munten aangetroffen. Volgens Maertens de Noordhout (- 1935, p. 41; - 1938 a, p. 19) werd door generaal op rust Raeymakers een bronzen munt van Faustina gevonden aan de zuidkant van de kloostertuin.

AARDEN VAATWERK

Honderden *terra sigillata*-scherven zijn uit de ruïnes van de Sint-Baafsabdij te voorschijn gekomen¹⁸. Volgens G. De Clippele (- 1967, p. 316) dateren ze van de Flavische tijd tot in de vierde eeuw en is er onder hen zowel importwaar uit Zuid-Gallië als uit Centraal- en Oost-Gallië. Naast gladde sigillata treft men er reliëfwaar (fig. 6) onder aan, verder sigillata met barbotineversiering en enkele fragmenten van 4e eeuwse Argonnewaar (fig. 8) met radjesversiering (Unverzagt 1919, p. 32, nr. 36; Chenet 1941, p. 144). Onder de naamstempels komen voor:

ALBVCI M, Albucius van Lezoux (Van Duyse 1886, p. 3, nr. 250; Maertens de Noordhout 1938 a, p. 13)¹⁹.

[O]F CALVI, Calvus van La Graufesenque (Van Duyse 1886, p. 3, nr. 242; CIL XIII, Pars III, nr. 10010, 412; Maertens de Noordhout 1938 a, p. 14)¹⁹.

REBVR[RI] OF, Reburus van Lezoux (Van Duyse 1886, p. 3, nr. 246; CIL XIII, Pars III, nr. 10010, 1614 i; Maertens de Noordhout 1938 a, p. 14)¹⁹.

[F]ORTVNATVS, Fortunatus van Oost-Gallië (Van Duyse 1886, p. 3, nr. 252; CIL XIII, Pars III, nr. 10010, 917 b; Maertens de Noordhout 1938 a, p. 14)¹⁹.

MELISSVS, Melissus van Oost-Gallië (fig. 7; Van Duyse 1886, p. 3, nr. 249; CIL XIII, Pars III, nr. 10010, 1333 C²; Maertens de Noordhout 1938 a, p. 14)¹⁹.

PRI[M]ANI, Primanus van Lezoux (Maertens de Noordhout 1938 a, p. 14)²⁰.

(17) Van Lokeren 1855, pp. 3, 72, 189 voetnoot 1; de vermelding op p. 3 van munten van Nero, Gordianus, Trajanus en andere keizers slaat vermoedelijk niet op de Sint-Baafsabdij. Van Lokeren schijnt hier inderdaad in precies dezelfde bewoordingen een vermelding over te nemen van Sanderus (- 1735, p. 125). Bij deze laatste auteur gaat het om muntvondsten waarvan de juiste vindplaatsen binnen het grondgebied van de stad Gent niet gepreciseerd worden.

(18) Maertens de Noordhout (- 1938 a, pp. 22-24) heeft het over 304 scherven afkomstig van zijn eigen opgravingen en 59 gevonden door zijn voorgangers. De Clippele (- 1967, pp. 155-168, 210-242) vermeldt slechts 84 scherven uit de opgravingen van Maertens en 51 uit de periode vóór Maertens.

(19) Vondsten gedaan vóór 1886. Van het fragment met stempel MELISSVS wordt door Van Duyse (- 1886, p. 3, nr. 249) uitdrukkelijk gezegd dat het op de plaats van de kloostertuin werd gevonden. Maertens de Noordhout (- 1938 a, p. 14) spelt deze stempel verkeerdelijk als MESVS.

(20) Volgens Maertens de Noordhout (- 1938 a, pp. 14-15) zouden deze fragmenten door A. Van Werveke gevonden zijn. Dit moet dan gebeurd zijn tijdens

GATVS F, Gatus van Oost-Gallië (Maertens de Noordhout 1938 a, p. 14)²⁰.

Naast voornoemde naamstempels wordt door Maertens de Noordhout (- 1938 a, p. 15, fig. 8,1) tenslotte nog een figuurstempel vermeld²⁰. De Clippele (- 1967, pp. 169-170, 243-244) maakt melding van 32 fragmenten van zgn. Belgisch aardewerk waaronder de meeste in *terra-nigra*-techniek werden uitgevoerd.

Onder de nagenoeg 200 scherven *governist aardewerk* (De Clippele 1967, pp. 170-184)²¹ zijn er met zandbestrooiing, met goudglimmer, zgn. „zeepwaar”, scherven met barbotineversiering w.o. van Castorbekers (Van Zoomeren 1969, pp. 133-135, 267, PL. LV), verder fragmenten van deukbekers en een groot aantal scherven van zgn. Pompejaans-rode borden (Vanderpoorten 1976, pp. 146-152).

Het *inbeemse aardewerk* is vertegenwoordigd door enkele rand- en wandfragmenten (De Clippele 1967, pp. 204-205).

Veruit het leeuwenaandeel in de ceramiek vormen de duizenden scherven van *gewoon aardewerk* (De Clippele 1967, pp. 184-204, 244-247). Daaronder komen fragmenten voor van kookpotten, kommen, bekens, borden, kruiken, kruikamforen, amforen, dolia, grote voorraadpotten en mortaria. Een aantal van deze scherven zijn volgens hun techniek in de groep van de Eifelwaar onder te brengen. Een mortariumfragment draagt de naamstempel BRARI[ATVS] (Maertens de Noordhout 1938 a, p. 15, fig. 8, II; CIL XIII, Pars III, nr. 10006, 18 a).

LAMPEN

Fragment van een *firmalamp* (Maertens de Noordhout 1935, p. 41; - 1938 a, p. 17, fig. 8, III; Martens 1977, p. 241, nr. 93)²².

TERRACOTTA

Fragmenten van enkele beeldjes w.o. van Venus, en 2 vogelfiguurtjes (Maertens de Noordhout 1938 a, p. 17, fig. 8, V; Dheedene 1959, pp. 78-79)²².

de opgravingen van 1910-1911 of/en 1915. De figuurstempel werd in het onder voetnoot 5 vermelde verslag van Van Werveke besproken als gevonden in 1915 tijdens de ruimingswerken in de kloostertuin. De naamstempel GATVS F werd door Maertens verkeerdelijk als CATVS F gespeld. De correctie is van H. Thoen (- 1976, p. 35).

(21) Een scherf *governist aardewerk*, gevonden tijdens de proefgraving in 1972, wordt bewaard in het Seminarie voor Archeologie te Gent.

(22) Gevonden in de periode vóór de opgravingen van Maertens. Tot deze periode behoren ook de vondsten van Romeins aardewerk die door Bauwens-Lesenne verkeerdelijk (- 1962, p. 69) in de omgeving van het Gravensteen werden geplaatst. De foutieve localisatie is te wijten aan de verkeerde identificatie door de auteur van „Castrum Gandavum” met het Gravensteen.

POTOVENS

Enkele hard gebakken, ruwwandige aardewerkfragmenten zijn vermoedelijk afkomstig van potovens voor lokale siderurgie (De Clippele 1967, pp. 208, 319).

BRONS

Twee bronzen *fibulae*²³ waarvan de ene sterk gekorrodeerd, de andere, van het type onderdraadse spiraalfibula, versierd is met puntrijen (Maertens de Noordhout 1938 a, pp. 16-17; De Clippele 1967, pp. 41, 206). Twee bronzen *sleutels*²².

IJZER

Een ijzeren *sleutel* met drie tanden (Maertens de Noordhout 1938 a, p. 16; De Clippele 1967, pp. 41, 207)²³; een vijfhonderdtal *spijkers* waarvan een aantal door het vuur vervormd en vastgekit aan aardewerk en constructiemateriaal (Maertens de Noordhout 1938 a, pp. 19, 24; De Clippele 1967, p. 206).

CONSTRUCTIEMATERIAAL

Fragmenten van dakpannen, zowel van *tegulae* als van *imbrices*, resten van bevoering en mortelfragmenten (Maertens de Noordhout 1938 a, pp. 11-12; De Clippele 1967, pp. 41, 207).

Opmerking: de datering in de Gallo-Romeinse periode van enkele door Maertens de Noordhout opgesomde voorwerpen zoals de loden „netverzwaarder”, de benen speld en doorboord schijfje en de dobbelsteen uit aardewerk (- 1938 a, p. 17) is twijfelachtig.

46. *Gent : Sint-Pietersabdij*

- a. Tijdens opgravingen in de buitentuin van de Sint-Pietersabdij.
- b. Romeinse aardewerkfragmenten w.o. van *terra sigillata*, *gevernist* en *gewoon aardewerk*.
- c. Bewaarplaats: Dienst Archeologie en Historische Monumenten, Gent,
- d. Bibliografie:
 - Thoen 1976, p. 32.

47. *Gent : Sint-Pietersplein*

- a. In de jaren 1810 en 1811, tijdens het nivelleren van het Sint-Pietersplein.
- b. Meer dan 70 verspreid gevonden en slecht bewaarde Romeinse munten waaronder *groot-*, *midden-* en *kleinbronzen* en enkele uit zilver. Volgens

(23) Gevonden tijdens de opgravingen van Maertens de Noordhout.

kanunnik De Bast waren er van Nero, Vespasianus, Nerva, Trajanus, Hadrianus, Sabina, Antoninus Pius, Faustina, Verus, Lucilla, Commodus, Septimius Severus, Caracalla, Elagabal, Alexander Severus, Gordianus Pius, Philippus, Gallienus, Postumus, Probus, Constantinus I en Constantius. De jongste munt was van Valentinianus I.

- c. Bewaarplaats : onbekend.
- d. Bibliografie :
— De Bast 1813, pp. 197-198.

48. *Gent : Sint-Kwintenskapel*

- a. Op de Blandijnberg, tijdens het slopen van de Sint-Kwintenskapel.
- b. Munt van Antoninus Pius
- c. Bewaarplaats : onbekend. In 1808 nog in het bezit van kanunnik M.J. De Bast (Gent).
- d. Bibliografie :
— De Bast 1804, p. 26.
— De Bast, 1808, p. 23.

49. *Gent : Willem Tellstraat*

- a. In de tuin van de heer M. Assenmaker, Willem Tellstraat 16.
- b. Sterk afgesleten bronzen *sestertius* van Hadrianus (fig. 2).
Voorzijde : HADRIANVS AVG COS III PP. Gelauwerde kop van Hadrianus naar rechts.
Keerzijde FIDES PVBLICAE SC. Fides met 2 korenaren in de rechter en een fruitmandje in de linkerhand. Het munttype wordt beschreven bij Mattingly (- 1936, p. 469, nr. 1505).
- c. Bewaarplaats : M. Assenmaker, Willem Tellstraat 16, Gent.
- d. Bibliografie :
— Desittere 1978, p. 81.

50. *Gent : Coupure*

- a. Door een landbouwer (samen?) gevonden op de Coupure.
- b. Twee *grootbronzen*, een van Antoninus Pius en een van Faustina I. Slechts de keerzijde van de munt van Antoninus Pius (fig. 3) wordt door De Bast beschreven :
TIBERIS. Exergo : SC. Tiber met rietkrans, zijn linkerhand houdt een riet, zijn rechter rust op de voorsteven van een schip.
- c. Bewaarplaats : onbekend. In 1808 nog in het bezit van kanunnik M.J. De Bast (Gent).
- d. Bibliografie :
— De Bast 1804, p. 26.
— De Bast 1808, pp. 22-23, PL I, 1.

51. *Gent : Gerechtshof*

- a. Uit de Leie, in de nabijheid van het Gerechtshof.
- b. Bronzen munten van Augustus, Tiberius, Claudius, Nero, Vespasianus, Trajanus en Maximinus II Daja.
- c. Bewaarplaats : onbekend. In 1938 nog bewaard in Bijlokemuseum Gent (Gift van Mevrouw Vermeulen).
- d. Bibliografie :
 - Maertens de Noordhout 1938 a, p. 20.

52. *Gent : Ketelpoort*

- a. Tijdens het uitbreken, rond 1774, van de resten van de Ketelpoort.
- b. *Middenbrons* van Constantius Chlorus.
- c. Bewaarplaats : onbekend. In 1808 nog in het bezit van kanunnik M.J. De Bast (Gent).
- d. Bibliografie :
 - De Bast 1804, p. 26.
 - De Bast 1808, p. 23.
 - Schuermans 1869, p. 212.

53. *Gent : Pekelharing*

- a. Gevonden in 1978 onder de keldermuren van het huis, gelegen Pekelharing 29 (Kad. Sectie F, afd. 15 nr. 766 a).
- b. Brandrestengraf : rechthoekige (1,80 m x 1 m), NW-ZO georiënteerde kuil, die 1,70 m onder het huidige straatniveau, in het zand, was uitgegraven ; in de grafkuil : houtskool, gecremeerde beenderen, een spijker en verbrande scherven van een aardewerkpot uit lokale waar. Vermoedelijke datering : 1e eeuw na C.
- c. Bewaarplaats : Jean Marie Gesels, Pekelharing 29, Gent.
- d. Bibliografie :
 - Stadsarcheologie 2, 1978, 2, p. 14.
 - Raveschot 1979, p. 7.

54. *Gent : Schouwburgstraat*

- a. In 1840 gevonden bij de aanleg van de Schouwburgstraat.
- b. Snavelkruik uit bruinrode klei (*Eifelwaar*) met tweeledig oor (fig. 9) ; h : 158 mm ; diam. rand : 77 mm ; diam. bodem : 54 mm ; diam. buik : 123 mm. Bovenrand en bovenste gedeelte van het oor zijn sterk beschadigd ; klei verschaald met kwartskorreltjes. Datering : 3-4e eeuw na C.
- c. Bewaarplaats : Museum voor Oudheidkunde van de Rijksuniversiteit Gent.
- d. Bibliografie :
 - Van Duyse 1888, p. 27 nr. 2419
 - Maertens de Noordhout 1938 b, p. 93, nr. 36.

55. *Gent : Mageleinstraat*

- a. In de Mageleinstraat tijdens graafwerken voor de aanleg van een kelder.
- b. *Grootbrons* van Postumus.
- c. Bewaarplaats : onbekend.
- d. Bibliografie :
 - De Bast 1804, p. 28.
 - De Bast 1808, p. 25.

56. *Gent : Sint-Jorisbrug*

- a. Tijdens baggerwerken voor het bouwen van de Sint-Jorisbrug, bij de aanvang van de Dampoortstraat.
- b. Zilveren munt van Lucilla Annia en bronzen munt van Gordianus III (Pius).
- c. Bewaarplaats : Bijlokemuseum Gent? Voorheen verzameling J. Maertens de Noordhout (Gent).
- d. Bibliografie :
 - Maertens de Noordhout 1935, p. 40.
 - Maertens de Noordhout 1938 a, p. 20.

Opmerking : naar de heer F. Dauwe, wetenschappelijk medewerker aan het Bijlokemuseum ons heeft meegedeeld, bevindt er zich in dit museum een *antoninianus* in biljoen van Gordianus III (Pius). We ontlene aan de heer Dauwe de beschrijving van deze munt :

Voorzijde : IMP CAES M [...] GORDIANVS AVG. Kop van keizer naar rechts. Keerzijde : FIDES M[ILITVM]. Staande Fides met legerstandaard.

Een op de munt gekleefd etiketje vermeldt volgende tekst : „Reep à Gand - Gordien”. Dit is de enige munt van Gordianus III die zich momenteel in het Bijlokemuseum bevindt. Anderzijds is Maertens de Noordhout (- 1935, p. 40 ; - 1938 a, p. 20) formeel in het bevestigen dat hij de door hem verworven munt van Gordianus III, gevonden bij de werken voor de Sint-Jorisbrug, aan dit museum in depot heeft afgestaan. Is er later in het Bijlokemuseum een vergissing gebeurd en is de vindplaats Reep foutief of werd er inderdaad een tweede munt van Gordianus III, afkomstig uit de Reep, aan het museum geschonken. In het laatste geval zou dan deze die door Maertens vermeld wordt, zich niet meer in de Bijloke bevinden. Hoe het ook zij, van het stuk uit de Reep, hebben we geen gepubliceerde gegevens gevonden.

57. *Gent : Nederpolder*

- a. Tijdens graafwerken voor de nieuwbouw van de Rijksmiddleschool, tussen de Nederpolder en de Barrestraat.
- b. Bodem van een *mortarium* uit *terra sigillata*.
- c. Bewaarplaats : Rijksmiddleschool, Bisdomkaai, Gent.
- d. Bibliografie :
 - Vandewalle 1977, p. 24.

58. *Gent : Gravensteen*

- a. In 1841 tijdens oudheidkundige opgravingen in het Gravensteen.
- b. Bronzen munt toegeschreven aan Domitianus of aan Nerva.
- c. Bewaarplaats : onbekend.
- d. Bibliografie :
— X 1841, p. 131.

59. *Gent : Athletiekplein*

- a. Tijdens bouwwerken op het Athletiekplein, op een terrein in de nabijheid van een oude Leie-arm.
- b. Bruingrijs potje (h : 9,5 cm ; diam. aan de buik : 11,1 cm) dat met de hand werd gevormd en op de draaischijf was bijgewerkt geworden ; bovenste gedeelte geglad, onderste gedeelte met sporen van kamversiering (fig. 10). Eerste eeuw na C.
- c. Bewaarplaats : G. Minne, Athletiekplein 7, Gent.
- d. Bibliografie :
— Vandenhoute - Thoen 1976, p. 80, fig. 24.

60. *Gent*

- a. Op het grondgebied van de stad Gent.
- b. Kleine zilveren munt van Clodius Pulcher (13 v. C.).
- c. Bewaarplaats : onbekend. In 1938 nog in het bezit van J. Maertens de Noordhout (Gent).
- d. Bibliografie :
— Maertens de Noordhout 1938 a, p. 20.

61. *Gent*

- a. Op het grondgebied van de stad Gent.
- b. *Kleinbronzen* munt van Tetricus I.
- c. Bewaarplaats : onbekend. In 1938 nog in het bezit van J. Maertens de Noordhout (Gent).
- d. Bibliografie :
— Maertens de Noordhout, 1938 a, p. 20.

Opmerking : volgens de heer F. Dauwe, wetenschappelijk medewerker aan het Bijlokemuseum Gent, bevindt er zich een dergelijke munt zonder bekende vindplaats in dit museum. Vermoedelijk gaat het om hetzelfde exemplaar dat door Maertens vermeld wordt.

62. *Gent*

- a. Op het grondgebied van de stad Gent.
- b. *Kleinbronzen* munt van Licinius I, geslagen te Trier.
- c. Bewaarplaats : onbekend. In 1938 nog in het bezit van J. Maertens de Noordhout (Gent).

d. Bibliografie :

— Maertens de Noordhout 1938 a, p. 20.

Opmerking : volgens de heer F. Dauwe, wetenschappelijk medewerker aan het Bijlokemuseum Gent, bevindt er zich een dergelijke munt in dit museum waarvan de vindplaats niet meer bekend is. Vermoedelijk gaat het om hetzelfde exemplaar dat door Maertens vermeld wordt.

63. *Gent*

- a. Op het grondgebied van de stad Gent.
- b. Muntvondsten van Nero, Gordianus, Trajanus en andere keizers tot Constantinus I.
- c. Bewaarplaats : onbekend.
- d. Bibliografie :
— Sanderus 1735, p. 125.

64. *Gent*

- a. Te Gent en omgeving gevonden.
- b. Twaalf fragmenten van aardewerk in *terra sigillata*.
- c. Bewaarplaats : onbekend. In 1888 door M. Dupriez geschonken aan de „Société d'Archéologie de Bruxelles”.
- d. Bibliografie :
— Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles 2, 1888, pp. 34-35.

65. *Gent*

- a. In de omgeving van Gent gevonden.
- b. *Grootbronzen* munt van Postumus (fig. 4). De Bast geeft een beschrijving van de keerzijde :
HERC DEVSONIENSI. Hercules naar rechts gewend met in de rechterhand een knots en in de linker een boog.
- c. Bewaarplaats : onbekend. In 1808 nog in het bezit van kanunnik M.J. De Bast (Gent).
- d. Bibliografie :
— De Bast 1808, p. 29, PL. I, 3.

66. *Gent*

- a. In de omgeving van Gent gevonden.
- b. *Aureus* van Faustina II (fig. 5). Beschrijving naar De Bast :
Voorzijde : FAVSTINA AVG PII AVG FIL. Kop van Faustina naar rechts.
Keerzijde : CONCOR DIA. Duif naar rechts.
- c. Bewaarplaats : onbekend. In 1808 nog in het bezit van kanunnik M.J. De Bast (Gent).
- d. Bibliografie :
— De Bast 1808, p. 33, PL I, 7.

67. *Gent : Haven*

- a. Tijdens de havenwerken voor het graven van de zuiddarse en het verbreden van de middendarse in de periode 1914-1916, op de voormalige vlakte van Port-Arthur ²⁴.
- b. Aardewerkscherven w.o. van *mortaria*, fragmenten van dakpannen (*tegulae*) en van maalstenen.
- c. Bewaarplaats: Museum voor Oudheidkunde van de Rijksuniversiteit Gent.
- d. Bibliografie :
— Maertens de Noordhout 1938 b, p. 97.

VONDSTEN VAN TWIJFELACHTIGE AARD

Een aantal vondsten worden in de literatuur als Gallo-Romeins beschreven. Bij gebrek aan illustratiemateriaal of vermelding van plaats van bewaring is het niet mogelijk deze datering te bevestigen. Een enkele vondst wordt beschreven als een antieke urne. Zij werd in 1811 gevonden tijdens grondwerken op de plaats van het *bisschoppelijk paleis*, naast de kathedraal. Volgens De Bast (- 1813, pp. 198-199) was ze onversierd, bruinkleurig en ongeveer 31 cm hoog („onze pouces et demi"). Zij had een konkave bodem, was gevuld met een zandachtige materie en afgedekt met een aarden schaal of schotel. Het kan gaan om de resten van een Gallo-Romeins brandgraf (Van Doorselaer 1964, p. 258) maar evengoed om een voorromeins graf uit de bronstijd of de ijzertijd. Een kleine Romeinse pot wordt vermeld als gevonden op de plaats *Heirnis*, te Sint-Amandsberg (Verhulst 1857, p. 43, nr. 67). Aardewerk dat als Romeins wordt beschreven zou verder gevonden zijn tijdens de nivelleringswerken van 1810 en 1811 op het *Sint-Pietersplein* ²⁵ (Verhulst 1857, p. 43, nr. 74-75). Onder zeer algemene aanduiding van vindplaats wordt Gallo-Romeins aardewerk vermeld door Tourneur (- 1907, p. 218: *Gent*) en in de veilingkatalogoog Goetghebuer (- 1867, p. 9, nr. 8: zes potten en urnen uit de *omgeving van Gent*). Door Van Duyse (- 1886, p. 92, nr. 1512) wordt een Gallo-Romeins bronzen zwaard vermeld dat in 1884 uit de Schelde aan de *Sint-Lievenspoort* (*Gent*) zou te voorschijn gekomen zijn.

(24) We danken de heer R. De Herdt (Museum voor Industriële Archeologie en Textiel, Gent) die ons fotocopies ter beschikking stelde van documenten waaruit blijkt dat de stad Gent, teneinde in de oorlogsperiode werk te verschaffen aan de werklozen, de graafwerken voor de aanleg van de zuiddarse en het verbreden van de middendarse in regie heeft doen uitvoeren. Voornoemde dokumenten zijn de Verslagen door het Schepenkollege aan de Gemeenteraad over het bestuur en de toestand van de stad Gent in 1914, 1915 en 1916, afdeling III: Zeevaartinstellingen. Tijdens dezelfde werken werden ook archaeologica uit de steentijd (Desittere 1973, pp. 249-250), de bronstijd (- 1974, pp. 145-146) en de ijzertijd (- 1976, pp. 105-106) gevonden.

(25) Er is sprake van twee geoorde potten. In het licht van de muntvondsten gedaan tijdens dezelfde werken (nr. 47) en van de Romeinse aardewerkvondsten gedaan tijdens de recente opgravingen door de Dienst voor Archeologie en Historische Monumenten in de buitentuin van de gewezen Sint-Pietersabdij (nr. 46) is de kans groot dat het hier inderdaad gaat om Gallo-Romeins aardewerk.

Het gaat hier duidelijk om een hielzwaard uit de bronstijd zoals we in een vorige aflevering van onze kroniek (Desittere 1974, p. 147, fig. 10) hebben uiteengezet. Buiten de *Dampoort*, in de omgeving van de Sint-Baafsabdij, op „un quart de lieu de la ville”, werden in een veld aardewerkresten aangetroffen en een fragment van wat De Bast beschouwde als een Romeinse lamp (- 1813, pp. 199-200, pl. 3, 10; Maertens de Noordhout 1935, p. 39). Ook hier is over de bewaarplaats van dit materiaal niets gekend en het is evenmin mogelijk aan de hand van de afbeelding bij De Bast uit te maken of diens identificatie van een „Romeinse lamp” korrekt is. In het Museum voor Oudheidkunde van de Rijksuniversiteit Gent (Maertens de Noordhout 1938 b, p. 91, nr. 16) wordt een bronzen Marsbeeldje (fig. 11) bewaard afkomstig van de verzameling van kanunnik M.J. De Bast. Het is 81 mm hoog en stelt Mars voor met helm, wapenkleed en lederkolder. De rechterhand van Mars is in de heup gesteund, de linkerarm is half opgeheven. Het beeldje heeft een zwart-bruine patina en is sterk gekorrodeerd. Volgens De Bast (- 1813, p. 198, PL III, nr. XI) werd het gevonden tijdens het graven van oude funderingen binnen de omheining van het *Gravensteen*. Volgens Van Duyse (- 1897, p. 209) zou het om een modern Minervabeeldje gaan, gemaakt uit messing en afkomstig van een Lodewijk XIV-klok. De tekst van Van Duyse bevat enkele flagrante onjuistheden. In de eerste plaats is het type van beeldje duidelijk dit van een Mars en niet van een Minerva. Verder schrijft de auteur aan De Bast enkele uitlatingen toe die niet aan de werkelijkheid beantwoorden. Zo vinden we namelijk bij De Bast nergens de vermelding van „idole romaine” zoals Van Duyse ons zou willen doen geloven. Toch meent ook Mevrouw G. Faider-Feytmans (- 1979, p. 205, B 1, PL. 191), vermoedelijk op grond van stilistisch onderzoek, de authenticiteit van het stuk te moeten betwijfelen.

B. VARIA EN PERSONALIA

- Onder het motto „*Oude koeien uit de gracht...*” werd in 1979 door de afdeling Stadsarcheologie van de Dienst Monumentenzorg en Stadsarcheologie (voorheen Dienst voor Archeologie en Historische Monumenten) een tentoonstelling ingericht. Zij had de bedoeling het publiek in contact te brengen met de eerste resultaten van bijna drie jaar Gentse Stadsarcheologische activiteit. Een rijk geïllustreerde brochure werd te dier gelegenheid te koop aangeboden. Door dezelfde dienst werd tevens op 15 december 1979 een „Noormannendag” ingericht.
- Sedert onze vorige kroniek zijn enkele nieuwe afleveringen verschenen van Stadsarcheologie. In het voorlaatste nummer (- 3, 1979, nr. 3) worden enkele recente vondsten vermeld die voor onze kroniek van belang zijn. Zo werden bij de voorbereidende grondwerken voor de aanleg van een recreatiezone aan de *Blaar-meersen* silexartefacten gevonden waarvan sommige tot het Mousterien behoren (p. 23), terwijl het onderzoek door de Dienst voor Monumentenzorg en Stadsarcheologie in de *Sint-Machariuswijk* verdere vondsten uit de Gallo-Romeinse periode aan het licht bracht evenals de sporen van een rechthoekig

houten gebouw dat volgens de opgravers uit dezelfde tijd zou dateren. (p. 27).

- Een nieuwe uitgave van de Dienst voor Monumentenzorg en Stadsarcheologie is de reeks „Archeologische Monografieën” waarvan zopas het eerste deel is verschenen onder de titel „De Sint-Pietersabdij te Gent. Historisch en Archeologisch Onderzoek”²⁶. Het handelt over de resultaten van 7 jaar (1972-1978) veld- en studiewerk met hoofdzakelijk gegevens over de geschiedenis en de architectonische groei van het abdijcomplex. In een volgende band zullen de vondsten behandeld worden.

LIJST VAN DE AFBEELDINGEN

- Situatiekaart. Wijkindeling : 1. ex. Wachtebeke ; 2. St.-Kruis-Winkel ; 3. Klein-Gent ; 4. Kluizen ; 5. Mendonk ; 6. ex. Zaffelare ; 7. Destel-donk ; 8. Oostakker ; 9. Wondelgem ; 10. Mariakerke ; 11. St.-Amands-berg ; 12. Drongen ; 13. Gentbrugge ; 14. Ledeberg ; 15. Afsnee ; 16. St.-Denijs-Westrem ; 17. Zwijnaarde.
1. Munttype van Hadrianus gevonden in de ruïnes van de Sint-Baafsabdij. Naar De Bast 1808, PL. I, 2.
 2. Munt van Hadrianus gevonden te Gent : Willem Tellstraat. Cliché M. Desittere.
 3. Munttype van Antoninus Pius gevonden op de Coupure, Gent. Naar De Bast 1808, PL. I, 1.
 4. Munttype van Postumus gevonden in de omgeving van Gent. Naar De Bast 1808, PL. I, 3.
 5. Munttype van Faustina II gevonden in de omgeving van Gent. Naar De Bast 1808, PL. I, 7.
 - 6-8. Terra sigillata-aardewerk gevonden in de ruïnes van de Sint-Baafsabdij. Tekeningen H. Thoen (- 1976, fig. 10, 11 en 12).
 9. Snavelkruik uit Eifelwaar gevonden in de Schouwburgstraat, Gent. Cliché M. Desittere.
 10. Aardewerkpotje gevonden op het Athletiekplein te Gent. Tekening : Vandenhoute - Thoen 1976, fig. 24.
 11. Bronzen Marsbeeldje van onzekere herkomst en datering. Cliché M. Desittere.

BIBLIOGRAFISCHE AFKORTINGEN

- Bauwens-Lesenne 1962 = M. Bauwens-Lesenne, *Bibliografisch repertorium der oudheidkundige vondsten in Oost-Vlaanderen*, Oudheidkundige Repertoria II, Brussel, 1962.
- Chenet 1941 = G. Chenet, *La céramique Gallo-Romaine d'Argonne du IV siècle et la terre sigillée décorée à la molette*. Fouilles et Documents d'Archéologie antique en France I, Mâcon, 1941.

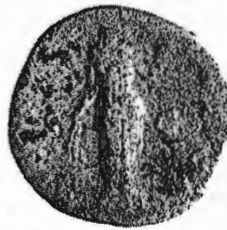
(26) De Sint-Pietersabdij te Gent. Historisch en archeologisch onderzoek, Archeologische Monografie nr. 1, Gent 1979, 271 pp., 104 ill.

CIL = Corpus Inscriptionum Latinarum.

- De Bast 1804 = M.J. De Bast, *Recueil d'Antiquités romaines et gauloises trouvées dans la Flandre proprement dite avec désignation des lieux où on les a découvertes*, Gent, 1804.
- De Bast 1808 = M.J. De Bast, *Recueil d'Antiquités romaines et gauloises trouvées dans la Flandre proprement dite avec désignation des lieux où on les a découvertes*, 2e uitgave, Gent, 1808.
- De Bast 1813 = M.J. De Bast, *Second supplément au Recueil d'Antiquités romaines et gauloises, contenant la description de l'ancienne ville de Bavai et de Famars*, Gent, 1813.
- De Clippele 1967 = L. De Clippele, *Het Gentse en het Meetjesland in de Romeinse tijd. Het verband tussen de bewoning en de bodemgesteldheid*, Gent, 1967 (onuitgegeven licentieverhandeling).
- De Laet 1969a = S.J. De Laet, *Nieuw licht op de oorsprong van Gent*, Spiegel Historiae 4, 1969, pp. 133-140.
- De Laet 1969b = S.J. De Laet, *Les fouilles de Destelbergen et les origines gallo-romaines de la ville de Gand*, *Archeologia* (Parijs), 30, 1969, pp. 57-69.
- De Laet 1977 = S.J. De Laet *in* Graven naar Gents Verleden, Gent, 1976, pp. 15-22, 48-49.
- Desittere 1973 = M. Desittere, *Archeologische Kroniek*, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent 27, 1973, pp. 249-252.
- Desittere 1974 = M. Desittere, *Archeologische Kroniek*, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent 28, 1974, pp. 141-158.
- Desittere 1976 = M. Desittere, *Archeologische Kroniek*, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent 30, 1976, pp. 103-113.
- Desittere 1978 = M. Desittere, *Gent (O.-Vl.): Romeinse munt*, *Archeologie*, 1978, p. 81.
- Desittere 1979 = M. Desittere, *Archeologische Kroniek*, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent 33, 1979, pp. 243-260.
- De Smidt 1956 = F. De Smidt, *Opgravingen in de Sint-Baafsabdij te Gent. De Abdijkerk*, Gent, 1956.
- Dheedene 1959 = J. Dheedene, *De Gallo-Romeinse terra-cotta-beeldjes in België, Nederland en Luxemburg*, Gent, 1959 (onuitgegeven licentieverhandeling).
- Faider-Feytmans 1977 = G. Faider-Feytmans, *Les bronzes romains de Belgique*. Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique - Römisch-Germanisches Zentralmuseum zu Mainz, Mainz 1979, 2 vol.
- Goetghebuer 1867 = *Supplément au catalogue des médailles de feu M. Goetghebuer, Gand. Vente par Verhulst, 27 mars 1867*.
- Maertens de Noordhout 1935 = J. Maertens de Noordhout, *Nouvelles fouilles dans la Flandre Orientale*, *Bulletijn der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent* 42-43, 1934-1935, pp. 36-42.
- Maertens de Noordhout 1938a = J. Maertens de Noordhout, *Fouilles exécutées à l'Abbaye de Saint-Bavon à Gand*, *Bulletijn der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent* 46, 1938, pp. 5-24.
- Maertens de Noordhout 1938b = J. Maertens de Noordhout, *Catalogue du musée des antiquités de l'université de Gand*, St.-Amandsberg 1938.
- Martens 1977 = M. Martens, *Lampen en ander verlichtingsmateriaal uit de Gallo-Romeinse tijd in België*, Gent 1977 (onuitgegeven licentieverhandeling).
- Mattingly 1936 = H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, III, Londen, 1936.
- Raveschot 1979 = P. Raveschot, *Een brandrestengraf in de Pekelbaring*, *Oude koeien uit de gracht ...*, Gent, 1979, blad 7.
- Sanderus 1735 = A. Sanderus, *Verheerlijkt Vlaandere*, Deel 1, Boek 3. Leiden - Rotterdam - Den Haag, 1735.
- Schuermans 1869 = H. Schuermans, *Médailles et monnaies découvertes dans les Pays-Bas pendant le XVIIIe siècle et antérieurement*, *Revue de la Numismatique belge*, 5e reeks, I, 1869, pp. 206-229.
- Thoen 1976 = H. Thoen, *De Gallo-Romeinse periode*. Graven naar Gents Verleden, Gent, 1976, pp. 31-39.

- Tourneur 1907 = V. Tourneur, *Histoire et étymologie du nom de Gand*, F.A.H.B., 20e congres, Gent 1907, II, pp. 215-224.
- Unverzagt 1919 = W. Unverzagt, *Terra sigillata mit Rädchenverzierung*, Materialien zur römisch-germanischen Keramik, III, Frankfurt a. M., 1919.
- Vandenhoute-Thoen 1976 = J. Vandenhoute-H. Thoen, *Gent (O.-Vl.): Romeins potje*, Archeologie, 1976, p. 80.
- Vanderpoorten 1976 = M. Vanderpoorten, *Het Gallo-Romeinse Pompejaans-rode aardewerk in België*, Gent, 1976 (onuitgegeven licentieverhandeling).
- Vandewalle 1977 = R. Vandewalle, *Gent (O.-Vl.): vondsten uit de ontstaansperiode van Gent*, Archeologie, 1977, p. 24.
- Vandewalle 1979 = R. Vandewalle, *De Sint-Machariuswijk*, Oude koeien uit de gracht ..., Gent, 1979, bladen 14-15.
- Van Doorselaer 1964 = A. Van Doorselaer, *Repertorium van de begraafplaatsen uit de Romeinse tijd in Noord-Gallië - Répertoire des nécropoles d'époque romaine en Gaule septentrionale - Repertorium der römerzeitlichen Gräber in Nord-Gallien*, Nationaal Centrum voor Oudheidkundige Navorsingen in België, I. België - Belgique - Belgien, Brussel, 1964.
- Van Duyse 1886 = H. Van Duyse, *Musée archéologique de la ville de Gand. Catalogue descriptif*, Gent, 1886.
- Van Duyse 1888 = H. Van Duyse, *Inventaire des objets d'art et antiquités appartenant à l'université de Gand transférés au Musée d'Archéologie* (handschrift van 7-2-1888 bewaard in de Centrale Bibliotheek van de Rijksuniversiteit Gent).
- Van Duyse 1897 = H. Van Duyse, *Quel était le dispositif de défense du Château des Comtes au XI et XII siècle*, F.A.H.B., 11e congres, Gent, XI, 2, 1897, pp. 208-250.
- Van Lokeren 1855 = A. Van Lokeren, *Histoire de l'Abbaye de Saint-Bavon et de la crypte de Saint-Jean, à Gand*, Gent, 1855.
- Van Werveke 1912 = A. Van Werveke, *Gent. Bouwwallen van Sint-Baafsabdij en Museum van Steenen Voorwerpen. Gids van den bezoeker*, Gent, 1912.
- Van Zoomeren 1969 = M. Van Zoomeren, *De Castorbekers in België*, Gent, 1969 (onuitgegeven licentieverhandeling).
- Verhulst 1857 = D. Verhulst, *Catalogue des livres, objets d'art etc..., de l'abbé Kervijn. Vente à Gand, le 20 juillet 1857*.
- X 1841 = X, *Fouille dans le Château des Comtes*, Messenger des sciences historiques de Belgique, 1841, p. 131.
- X 1845 = X, *Tombeaux de l'Abbaye de Saint-Bavon, à Gand*, Messenger des sciences historiques et archives des arts de Belgique, 1845, pp. 148-156.

1

2

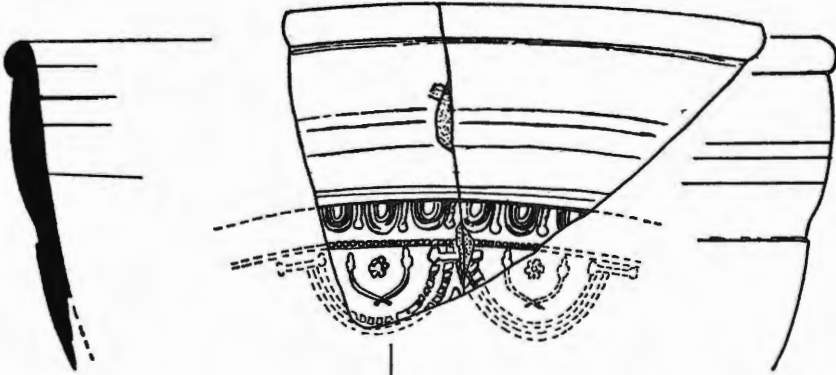
3

4

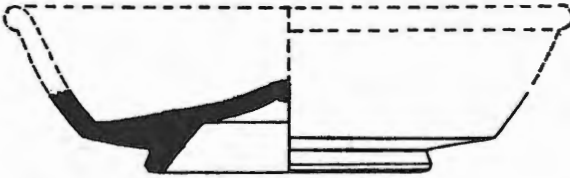

5

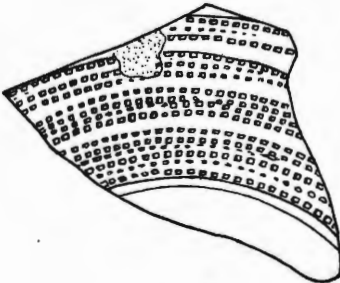
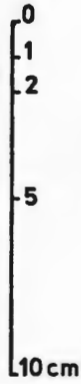

6

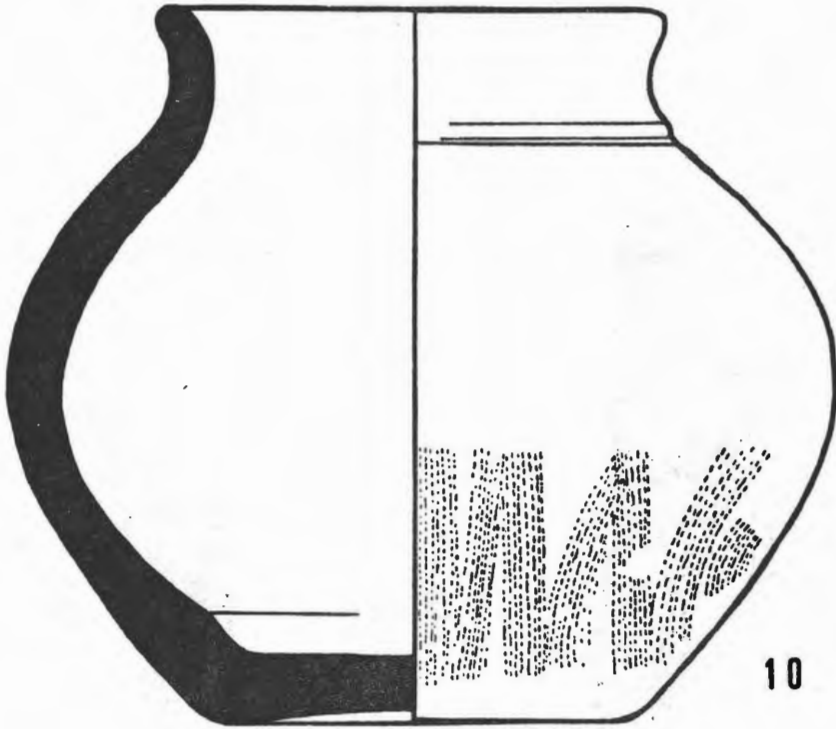
7

8

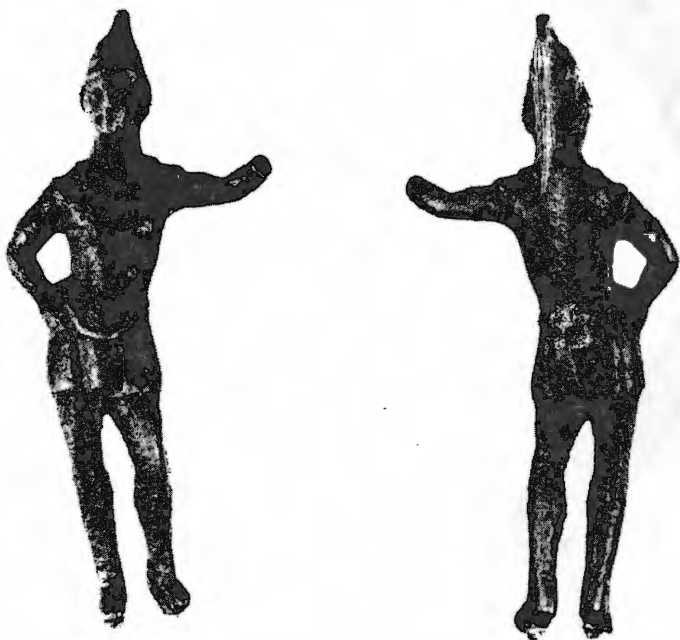

0 1 2 5 10cm

0 1 2 3cm

11

0 1 5cm